КУЛЬЧИЦЬКИЙ В. І.
Національний авіаційний університет

АКТУАЛЬНЕ ЧЛЕНУВАННЯ СМИСЛОВОЇ СТРУКТУРИ СКЛАДНОГО СЛОВА

У статті досліджується система словотворення сучасної німецької мови у структурно-семантичному, функціональному, номінативному та комунікативному вимірі шляхом аналізу новоутворених похідних слів, не зафіксованих словниками, а також словотвірні одиниці з прозорою семантикою, що позбавлені лексикологічних нашарувань.

Ключові слова: словотвір, новотвори, номінація, комунікація, функція, модель, семантична категорія, текстотворення.

В статье исследована система словообразования современного немецкого языка в структурно-семантическом, функциональном, номинативном и коммуникативном измерении путем новообразованных производных слов, не зафиксированных словарями, а также словообразовательных единиц с прозрачной семантикой, лишенных лексикологических наслоений.

Ключевые слова: словообразование, новообразования, номинация, коммуникация, функция, модель, семантическая категория, текстообразование.

In the article the word-formation system of the Modern German language in structural and semantic, functional, nominative and communicative dimensions is investigated by means of innovative derivatives, not recorded in the dictionaries. In addition, the system of word-formational units with pellucid semantics, lacking in lexicological layers.

Key words: word-formation, word innovations, nomination, communication, function, model, semantic category, text-formation.

Актуальність цього дослідження визначається відсутністю комплексного аналізу нагромадженого теоретичного та практичного доробку в теорії словотвору сучасної німецької мови з урахуванням номінативних і комунікативних аспектів функціонування мовних одиниць, динамічного аспекту синхронного словотворення та процесів авторського і оказіонального творення нових словотвірних одиниць.

Метою статті є висвітленн номінативних та комунікативних функцій німецького словотворення в процесах мовленнєвої діяльності. **Об'єктом дослідження** є словотвірна система сучасної німецької мови у всьому розмаїтті її способів і моделей та в розрізі всіх частин мови. **Предмет** статті – новотвори, оказіональні та авторські слова, не зафіксовані словниками сучасної німецької мови в розрізі всіх частин мови, способів та моделей словотворення, що відображають активні і динамічні аспекти функціонування словотворчих процесів.

Найістотнішими властивостями словотворення сучасної німецької

© Кульчицький В. В.

мови є його синтаксичний характер і висока продуктивність [1; 2]. Ці властивості висувають словоскладання в ряд одного з найбільш цікавих об'єктів комунікативно орієнтованої теорії словотворення, що ставить на меті вивчення особливостей реалізації словотворчої системи в мовній діяльності. По-перше, завдяки великій кількості складних слів, конструйованих безпосередньо в актах комунікації, існує можливість їх вивчення в живій мовній дійсності, по-друге, на матеріалі словотворення найбільш чітко простежуються глибокі генетичні зв'язки між різнорівневими уявленнями, що взаємодіють у мові.

Останнім часом все більше дослідників приходить до висновку про ізоморфізм синтаксичних і словотворчих процесів [3]. Наводяться і експериментальні дані на підтвердження цього положення [4:2]. І хоча ідея «синтаксичної родовідної» словотворчих одиниць не може вважатися поки остаточно доведеною [5], не залишає сумнівів цінність і корисність зіставлення з експериментальною метою синтаксичних і словотворчих структур. Таке співвідношення допомагає усвідомити той факт, що історичний мотивований знак здебільшого полягає в згорнутій формі вираження судження про іменований предмет, явище, процес [6], семантичну операцію згортання, одна з форм його вираження в мовній діяльності. Цей факт підтверджується будовою референтної (денотативної) («особлива ознака – предмет»), логіко-семантичної («функція – аргумент»), комунікативної («тема; дане-рема; повідомлення про дане») структури значення більшості складних слів.

Теоретичною передумовою цього дослідження є припущення про те, що закономірності динамічного синтезу складних слів сучасної німецької мови і закономірності декодування їх значень співвідносяться з загальними закономірностями побудови й усвідомлення комунікативного акту за схемою «тема – рема», «дане – нове про дане». На користь цього припущення свідчать такі мовні факти:

1) безсумнівний генетичний зв'язок словоскладання й синтаксису, доведений низкою історичних досліджень на матеріалі германських мов [7; 8];

2) засвоєння й усвідомлення смислової структури складного слова іноземної мови за допомогою членування його на дві складові: «опорне слово» (Grundwort) і «означальне слово» (*Bestimmungswort*) – явище,

добре відоме кожному викладачеві іноземної мови, що здавна враховується в методиках її викладання і знайшло своє відображення практично в усіх довідниках і посібниках з граматики і словотвору;

3) дані психолінгвістичних експериментів, що ставлять перед випробуваним завдання метамовного тлумачення значення похідних слів [9]. Розгляд процесів словотворення як одного з видів комунікативної номінації, що підпорядковується загальним законам розгортання мовного висловлювання, дозволяє виконати аналіз смислової структури складного слова за допомогою її актуального членування, методика якого розроблена й успішно застосовується у функціональному синтаксисі [10; 11].

Об'єктом дослідження, що ґрунтується на описаному вище підході, є субстантивні складні слова сучасної німецької мови, що відрізняються від усіх інших типів композитів своєю винятковою поширеністю і продуктивністю [12], а також особливостями структурно-семантичної будови. Співвідносячи цей тип складних слів з корелятивними синтаксичними структурами, виявляють, що в них зберігається і тематичний, і рематичний компонент комплексного логіко-семантичного змісту, порівняйте: *die Formwertung* ← *die Wertung bezieht sich auf die Form; das Erholungsheim* ← *das Heim ist für die Erholung bestimmt; der Fleischerladen* ← *der Laden gehört dem Fleischer* тощо. При цьому місце тематичного і рематичного компонентів у структурі більшості іменних композитів сучасної німецької мови однозначно визначене: початкова позиція закріплена за рематичним, кінцева – за тематичним компонентом. Наявність у подібних складних словах двох основних необхідних елементів вербальної комунікації [13; 14] передбачає можливість розгортання їх смислової структури аналогічно до закономірностей розгортання смислової структури будь-якого комунікативного акту: за рахунок зміни тематичного чи рематичного компонента з одного боку, й за рахунок нарощування цих компонентів з іншого боку, порівняйте:

а) *der Arbeitstisch, der Schreibtisch, der Konferenztisch, der Teetisch* тощо (варіювання рематичного компонента);

б) *der Theaterabend, der Theaterfreund, der Theaterplan, das Theaterstück* тощо (варіювання тематичного компонента);

в*) das Kollektiv, das Forscherkollektiv, das Jugendforscherkollektiv, das Betriebsjugendfoscherkollektiv* (нарощування тематичного компонента);

г) *der Schreiber, der Artikelschreiber, der Gedenkartikelschreiber* (нарощування рематичного компонента).

Якщо два перші способи, що лежать в основі двокомпонентних складних слів, практично не обмежені внутрішньомовними чинниками, то два останні характеризуються одним істотним обмеженням: тематичний і рематичний компоненти субстантивного композита складаються не більше, ніж з трьох основ, вони представлені переважно двоскладовими словами. Це явище варто пояснити, передусім, двома основними причинами. По-перше, через формальну невираженість характеру зв'язку між позначеними сутностями субстантивне складне слово може поєднувати в собі не більш ніж один тематичний і рематичний компонент. Збільшення їх кількості спричинило б труднощі в сприйнятті і декодуванні імпліцитних смислових зв'язків, призвело б до «інформаційного перевантаження» смислової структури композита, загальмувало б процес мовного сприйняття, що характеризується на лексичному рівні автоматизмом породження і відтворення («зчитування») лексичних значень [15]. По-друге, і тематичний, і рематичний компоненти складного слова в ролі будівельних інструментів комплексного змісту повинні володіти цілісним значенням, сприйматись як єдине нерозчленоване поняття про ознаку чи предмет, інакше вони «розпадуться» на шматочки змісту, вичленивши у своїй семантичній структурі тематичний і рематичний компоненти. Обидві ці особливості тісно пов'язані і взаємозалежні. Наслідком їх існування є той факт, що складні субстантивні слова сучасної німецької мови, які складаються з чотирьох слів, членуються, як правило, пропорційно: дві основи в складі тематичного, і дві основи в складі рематичного компонента, порівняйте: *die Schifffahrts//aktiengesellschaft; der Sportplatz//zwischenfall; der Hechtflug//kopfball* тощо. Тому межею розгортання іменних композитів, окрім рідкісних винятків, є чотирикомпонентна структура, оскільки наявність у них двох тема-рематичних ліній комунікативно неприйнятна через імпліцитність (невираженість) смислових зв'язків між даним (предметом повідомлення) і повідомлюваним. Уживання багатоосновних складних слів-іменників, названих у германістиці термінами «*Wortungetüme», «Wortschlangen*», обмежене не тільки стилістичними [16], а, передусім, комунікативними чинниками.

Включення до складу іменного композита лексичних одиниць, що складаються з двох повнозначних основ, сприяє їх «уростанню» в

лексичну систему мови, формуванню в них єдиного суцільного значення як результату синтезу, «сплаву» лексичної семантики складових частин. Це відбивається і в лексикографічній практиці: у словниках сучасної німецької мови фіксуються, як правило, двокомпонентні складні слова [17; 18; 19].

Отже, смислова структура складного слова з погляду її актуального членування завжди двочленна: одному тематичному компоненту може бути протиставлений лише один рематичний компонент, а розміри їх обмежені, в основному, двослівними основами. За потреби багатократної характеристики тематичного компонента композита у висловлюванні може з'являєтися, а може ні низка складних слів з другим частотним компонентом [20], завдяки чому досягається ефект «повертання граней» одного і того ж поняття, реалізується багатовимірна характеристика опорного поняття, порівняйте: «*Komischerweise empfinde ich (Autor) schon gegenüber jedem, der aktiv lebendig lebt, Achtung. Darunter verstehe ich alle zählbaren Freudigkeiten: Genussfreudigkeit, Denk-und Arbeitsfreudigkeit, Traumfreudigkeit…*» (*Weimarer Beiträge*, 7/99).

Варіювання тематичного і рематичного компонентів складного слова може спостерігатися як у двокомпонентному, так і в три-, чотирикомпонентному складному слові, порівняйте: *das Jugendforscherkollektiv*, *das Lehrlingsforscherkollektiv, das Studentenforscherkollektiv, das Arbeiterforscherkollektiv тощо; die Textilarbeiterdemonstration, die Textilarbeitergewerkschaft, der Textilarbeiterzirkel, das Textilarbeiterfest, die Dampferschiffahrtgesellschaft* тощо. Закономірності розгортання смислової структури іменних складних слів активно реалізуються в процесах комунікації, порівняйте:

«Erst von hier aus öffnet sich uns auch der Blick auf den ganzen Inhalt des Begriffes «Geschichtsbewusstsein»… Meiner Meinung nach besteht er aus drei oder vier wichtigen Elementen: Es ist Verantwortungsbewusstsein, Problembewusstsein, Handlungsbewusstsein und zweifellos auch Zukunftsbewusstsein» (*NDL*, 6/08) (варіювання рематичного компонента складного слова).

«Glücklicherweise negiert das originäre Talent diese spielerische oder angeberische…Phase der Welt-Aneignung durch Welt-Überfremdung ziemlich bald…Begriffene Erfahrung dringt nun darauf, alle Möglichkeiten der sinnlichen wie der ideellen Welt-Schau, Welt-Information, Welt-

Erkenntnis im Eiltempo zu durchlaufen…» (NDL, 8/08) (варіювання тематичного компонента складного слова).

«Die Veröffentlichung neuer aufgeklärter Sequenzen in Fachzeitschriften bereitet Schwierigkeiten… Immer häufiger erfolgt deshalb der Austausch solcher Information über Magnetbänder. Es wird zur Regel, aufgeklärte Sequenzen per Magnetband an grosse Datenbanken zu schicken.

Ein neuer Zweig der molekularen Biotechnologie bildet sich heraus. In dieser «Datenbank-Technologie» spielen die Computertechnik und die Anwendung mathematischer Methoden eine zentrale Rolle. Für die BRD führt das Zentralinstitut für Molekularbiologie…die neuesten Versionen der Sequenz- und Strukturdatenbanken.

Nach genauem Studium der Datenbankinformation… ist es bereits gelungen. ein Gen an einer bestimmten Stelle… gezielt zu verändern…

Diese entscheidenden Fortschritte in der Gen- und Proteintechnologie sind ein Anfang. Fest steht, dass es sich hierbei um eine Schlüsseltechnologie der nahen Zukunft handelt, in der die Arbeit mit den Gen- und Proteindatenbanken eine bedeutende Rolle spielt» (Neues Deutschland, 5./6. Januar, 2005).

У наведеному вище уривку з тексту можна спостерігати варіювання рематичного компонента в ряду складних слів: *die Biotechnologie, die Datenbanktechnologie, die Gen- und Proteintechnologie, die Schlüsseltechnologie,* нарощування рематичного компонента в парах: *die Datenbank – die Datenbankinformation, die Datenbank – die Datenbank-Technologie,* нарощування тематичного компонента: *die Datenbank – die Gen- und Proteindatenbanken, die Datenbank – die Sequenz- und Strukturdatenbanken.*

Тричленності логіко-семантичної структури субстантивних складних слів протиставляється двочленність їхньої формальної структури і, як наслідок, невираженість характеру зв’язку між безпосередніми складниками. Такі складні слова слугують не стільки називанню зв’язку, скільки збудженню уявлення про його існування [6:64]. Факт наявності зв’язку в субстантивних композитах передається простим складанням імен, його специфікація реалізується при опорі на лінгвальний (мовні здібності), логічний (асоціативний характер мислення), екстралінгвальний (знання об’єктивного світу, «природної логіки речей») досвід. Цей спосіб оформлення комплексного логіко-семантичного змісту має аналоги в історії розвитку німецької мови, у якій на більш ранніх етапах її існування в синтаксичних структурах

спостерігалось просте зіставлення імен без позначення конкретного зв'язку між ними [21]. Однак тут одразу видно «повторення» мовного розвитку на більш високому рівні. Зіставлення імен у синтагмі в давньоверхньонімецькій мові було зумовлене відсутністю диференціації між іменем і прикметником, а також несформованістю класу релятивних слів [22]. У сучасній німецькій мові в субстантивних композитах реалізується особливий модельований спосіб оформлення думки в мовленнєвій діяльності, що дозволяє видалення предиката, спеціалізованого мовного знака, що здійснює зв'язок між темою і ремою висловлювання, для трансформації його в похідне слово. Тому становлення класу складних слів-іменників, що супроводжується посиленням аналітичних тенденцій у граматичному ладі німецької мови, являє собою своєрідний прояв діалектичного закону розвитку пізнання «по спіралі» в мові.

Якщо погодитися з твердженням про те, що однією з основоположних властивостей словотвірного значення є встановлення зв'язку між двома величинами в складному мовленнєво-мисленнєвому акті називання [6:64], то основна семантична відмінність між афіксальними або позбавленими формальних показників деривації словами і композитами варто вгледіти в характері вираження і відображення цього імпліцитного зв'язку. Перші – фіксують стійкі, закономірні, повторювані відношення і зв'язки, другі – відображають поряд зі стійкими й одиничні, що не мають характеру закономірного зв'язку. Цією особливістю здебільшого пояснюється значне поширення так званих «оказіональних складних слів», що виражають індивідуальні, ситуативні, перехідні зв'язки між іменованими об'єктами матеріального світу, кількість яких практично необмежена. З нею, очевидно, варто співвіднести і властивість низки складних слів виступати з різними значеннями, виражати однією і тією ж морфологічною структурою різні типи зв'язку, порівняйте: *der Papierkragen ← der Kragen ist aus Papier; der Papierkrieg ← der Krieg ist wegen Papier; der Papierkorb ← der Korb ist aus Papier; das Kinderbuch ← das Buch ist für die Kinder; das Abenteuerbuch ← das Buch ist über Abenteuer; das Bilderbuch ← das Buch ist mit den Bildern ausgestattet* та ін.

Реалізація у формальній структурі субстантивних композитів теми і реми, легкість декодування зв'язків, що встановлюються безпосередніми складниками, а також можливість варіювання всіх

трьох компонентів корелятивної логіко-семантичної конструкції при трансформації її в складне слово сприяє більшій продуктивності іменних композитів порівняно з усіма іншими типами складних слів. Ця закономірність зумовлюється й низкою специфічних властивостей іменника, а саме:

а) незліченною багатоманітністю предметів, явищ, процесів об'єктивної дійсності, що відображаються у свідомості людини у вигляді субстантивних слів, що підтверджується і фактами значного переважання в лексиконах природних мов предметних імен;

б) результатами психолінгвістичних асоціативних експериментів, що доводять, по-перше, переважно парадигматичні, а не синтагматичні асоціації в мовній свідомості мовця на іменники [23], по-друге, більш високу легкість запам'ятовування сполучень «іменник – іменник» [24], по-третє, тенденцію іменників до поєднання саме з іменниками [25].

На підтвердження цього положення наведемо низку мовленнєвих фрагментів, у яких динамічний синтез логіко-комунікативних тема-рематичних структур відтворюється, об'єктивується засобами мови. Це явище отримало в теорії словотвору назву «синхронна реконструкція словотворчого акту» [26:121]. Ми говоримо в таких випадках переважно про мовленнєво-мисленнєву операцію синтезу складного слова, описувану, експліковану автором висловлювання. Подібні приклади цікаві тим, що дозволяють проникнути у творчу лабораторію мовної свідомості, що творить на наших очах нове найменування. Основною відмітною рисою таких вторинних мотивованих знаків є їх комунікативно зумовлене моделювання безпосередньо в мовному процесі з опорою на властивість мовного мислення, з одного боку, до згортання всіх тих елементів змісту, які з погляду запам'ятовувальних, асоціативних здібностей носія мови можуть бути відновлені автоматично, напівсвідомо, з іншого боку, до розгортання «смислової програми», закладеної в однослівному найменуванні, даної в ньому лише в першому наближенні, «напівнатяком», порівняйте:

«*Uraufführungen neuer Opern, Balette, Musicals erlebe ich (der Autor) mit nur wenig geringerer Spannung als viele Autoren selbst…Ich zählte in den letzten Jahren über 30 Opern-Uraufführungen von Dessau, Matthus, Werzlau, Hanell… und etwa 10 weiteren Komponisten*» (*Theater der Zeit,* 1/01).

«FDJ-Aktiv veranstaltet Weihnachtsfest für Veteranen. So geschah es auch… Vor Weihnachten kamen sie (FDJ-Mitglieder) mit einem

Plakatenentwurf in meine Wohnung… Das war ein Einladungsplakat für unsere Veteranenweihnachtsfeier» (*Temperamente*, 4/89).

«*Der Traum ist ein Schlaf, in dem man wach ist», sagt Elke Erb und übt sich in dieser Traumwachheit, die alle Regeln wegtut*». (*Weimarer Beitrage*, /89).

«*Lea betrachtet den Brocken. «Was für Löcher der Stein hat, richtige Kavernen, tiefe, kurze, kleine, grosse, überall Kavernen, ein Kavernengestein*» (*NDL*, 2/01).

У прикладах 1 і 2 складні слова «*Opern-Uraufführungen*» та «*Veteranenweihnachtsfeier*» є результатом трансформації словосполучень *Uraufführungen neuer Opern* і *Weihnachtsfeier für Veteranen* в однослівне найменування. Ці словосполучення виражають найпростіші елементарні судження, будуються у формі складання двох імен, з яких одне є темою судження про предмет, друге – розкриває особливі прикмети, властивості теми. Зв'язок між цими іменами виражається за допомогою морфологічних показників (закінчення родового відмінка) чи допоміжних слів-реляторів (прийменник). Такі словосполучення можуть, у свою чергу, трансформуватися в елементарну логіко-семантичну структуру з експліцитним вираженням усіх трьох її компонентів: засновку, висновку і зв’язку між ними; предмета мовлення, дописуваної йому ознаки та відношень, у яких вони знаходяться, порівняйте: *Weihnachtsfeier für Veteranen* ← *die Weihnachtsfeier ist für Veteranen* veranstaltet. Можливість подібної трансформації пояснюється тим, що «іменник здавна міг виступати у двох синтаксичних функціях, тобто відігравати роль теми, предмета мовлення, підмета, з одного боку, і роль предиката, що розкриває сутність іншого предмета, з другого» [27:34].

«Пропущене» дієслово в таких словосполученнях без проблем може бути доповнене з контексту, якщо поняттєве ядро судження виражене іменами, порівняйте: *die Geschichte der Kunst* ← *die Geschichte bezieht sich auf die Kunst*; *das Gebäude des Institutus* ← *das Gebäude beherbergt das Institut; der Kindergarten des Betriebs* ← *der Kindergarten gehört dem Betrieb; der Becher für Asche* ← *der Becher ist für die Asche bestimmt; die Feder aus Stahl* ← *die Feder ist aus Stahl* тощо. Складні слова, що виникають з генетичних чи прийменникових словосполучень, співвідносяться через ці словосполучення твірними логіко-комунікативними тема-рематичними структурами: *die Festveranstaltung* ← *die Veranstaltung anlässlich des Festes* ← *die*

Veranstaltung geschieht anlässlich des Festes.

Дещо інший характер має трансформація висловлювань у складне слово в прикладах 3, 4. Тут спостерігається перетворення елементів твірної логіко-комунікативної структури, безпосередньо, без проміжних ланок, що супроводжується не тільки позбавленням формальних мовних показників зв'язку між темою і ремою, а й значними усіченням рематичного компонента. У таких випадках акт словотворення моделюється «при орієнтації на цілком конкретне висловлювання» [26:62]. Обсяг імпліцитної семантичної інформації іменних складних слів, що виникають унаслідок подібної мовленнєво-мисленнєвої операції, значно ширший, він може бути повністю розкритий лише в опорі на мовний контекст, його загальне семантичне тло.

У сучасній німецькій мові спостерігаються й більш складні приклади, коли значення композита проектується на значний за обсягом відрізок тексту, що характеризується змістовою цілісністю. Такі фрагменти тексту називаються зазвичай надфразними єдностями (НФЄ) є, по суті, «текстом у тексті [28; 29:31]. Так, в оповіданні письменника з ФРН Петера Еделя «Коли на карту поставлено життя», опублікованому в другому номері журналу «*Neue Deutsche Literatur*» за 2001 рік, чітко вичленовується НФЄ, що містить спогади автора про арешт і допит у гестапо. Основними дійовими особами, вихідним пунктом оповіді є два агенти, імена яких невідомі автору, але які запам'яталися йому через виразні характерні ознаки: рухи пальців рук і звучання голосу. Унаслідок суб'єктивних авторських семантичних асоціацій, що випливають із ситуації оповіді, у кінці НФЄ народжуються два складних слова-іменника: «*die Schattenfinger, die Hintergrundsstimme*». Тематичні компоненти цих лексичних одиниць належать до вихідного пункту висловлювання, двом його дійовим особам, представленим унаслідок метонімічного перенесення з частини на ціле словами *die Finger, die Stimme*. Рематичні компоненти відображають найбільш характерні ознаки опорних імен: «тінь» (*der Schatten*) і «задній план» (*der Hintergrund*). Один з агентів гестапо з-за спини арештованого пред'являє йому документ, що містить фактично смертний вирок. Пальці його рук, що з'являються несподівано, на фоні яскраво освітленого вікна, сприймаються героєм розповіді після темної камери й похмурих тюремних коридорів як тінь, містична, жахлива і примарна, як символ смертельної небезпеки. Всі ці асоціації злиті

воєдино в складне слово *die Schatenfinger*. Голос другого агента, також невидимого, звучить звідкись з глибини приміщення, все, що пов'язане з ним, зафіксовано в лексемі *die Hintergrundsstimme*. Складні слова die *Schattenfinger, die Hintergrundsstimme* співвідносяться з логіко-комунікативною структурою всієї ситуації, що описується НФЄ. Вони «вихоплюють» із цієї ситуації «ключові слова», тему, вихідний пункт розгортання думки і ту найбільш яскраву, пам'ятну ознаку, котра характерна для цієї теми. Завдяки цим властивостям складні слова *die Schattenfinger, die Hintergrundsstimme* стають «лексичною міткою» ситуації, повне декодування їхнього значення пов'язане з актуалізацією в мовній свідомості усіх асоціативних зв'язків НФЄ. Синтезуючи, вбираючи, згортаючи зміст НФЄ до розмірів однослівної назви, вони являють собою авторську модель образу ситуації в максимально стиснутому, компресованому вигляді. Виростаючи з мікротексту, вони являють собою його семантичну вершину, слова, що, за відомим афоризмом А. Блока, «світяться мов зорі» крізь увесь текст. Як свідчить наведений вище приклад, синтез тематичних і рематичних компонентів ситуації, досить віддалених за своєю семантикою, в однослівне найменування реалізується, спираючись на цілу низку індивідуальних ситуативних семантичних асоціацій, зумовлених авторським баченням, авторським сприйняттям подій, що відбуваються.

Здатність іменних складних слів співвідноситися з достатньо складним розчленованим змістом, що значно переважає розміри елементарних логіко-комунікативних структур, активно використовують носії мови, для того щоб вкласти в загальновідоме складне слово своє індивідуальне авторське прочитання його комплексного змісту, порівняйте: «*…Literatur ist in einem viel weiteren Sinn <u>Lebens-Mittel</u> – Mittel zum Überleben in einer feindlich-imperialistischen Welt und Mittel zum menschlich Leben in der unseren…» (NDL, 6/01). «Es zieht durch den Roman ein Grundthema, das man als <u>Selbstverwirklichungsversuch</u> eines Menschen… benennen möchte. Es ist ein Versuch sich trotz äusserer Widerstände mit dieser Welt ins Einvernehmen zu setzen…» (NDL, 9/07).*

З погляду генезису, історії розвитку і становлення мови іменне словоскладання являє собою дуже давнє граматико-синтаксичне явище, оскільки пов'язане з «найдавнішою моделлю словосполучення, відновлюваною в протоіндоєвропейський період, що передував

диференціації імен на іменники і прикметники» [30:145]. З погляду функціонування сучасної німецької мови – це мовленнєво-мисленнєва операція, що протікає, ґрунтуючись на сформованих навичках, як автоматичних динамічних стереотипах, і реалізує перекодування одиниць синтаксичного рівня в одиниці лексичного рівня. Висновок про те, що «будь-яке складне слово або було в минулому словосполученням, або було побудоване на моделі словосполучення минулого часу» [30:145], може бути прийнятий з одним істотним зауваженням: у сучасній німецькій мові іменне складне слово розвиває в собі здатність співвідноситися не тільки з синтаксичними словосполученнями, а й з цілком конкретними розгорнутими висловлюваннями, а в деяких випадках, і з НФЄ – мовними моделями природних мікроситуацій. Ця здатність відображає зрослий рівень абстрактного мислення, тенденцію до економії мовних засобів, до збереження в структурі висловлювання тих елементів судження, що є носіями основної інформації, відновлюваної з опертям на ситуативний чи фразовий контекст, позамовний досвід людини і її мовну компетенцію.

Використовуючи підхід, застосований у нашому дослідженні, субстантивне словоскладання в сучасній німецькій мові можна визначити як мовленнєво-мисленнєвий процес трансформації судження різної смислової глибини в однослівне найменування, що супроводжується повним видаленням зв’язувального слова (предиката), збереженням тема-рематичних компонентів і фіксації їх позиції за таким зразком: «рема – тема», «повідомлюване – відоме (предмет повідомлення)». За такого підходу стає зрозуміло, що сутність словотворення варто вбачати не тільки в поповненні й збагаченні словникового складу мови (скоріше це результат, підсумок словотворчих процесів), не тільки в номінації, називанні вичленовуваних мовною свідомістю «шматочків дійсності», але й у реалізації мовленнєвої діяльності на лексичному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Падучева Е. В.* Динамические модели в семантике лексики / Елена Викторовна Падучева. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 608 с. 2. *Степанова М. Д.* Словообразование современного немецкого языка / Мария Дмитриевна Степанова. – [2-е изд.]. – М. : Эдиториал УРСС, 2007. – 376 с. 3. *Сахарный Л. В.* Словообразование в речевой деятельности (образование и функционирование производного слова в русском языке) : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Леонид Волькович Сахарный. – Л., 1980. – 44 с. 4. *Gauger H.-M.* Durchsichtige Wörter.

Zur Theorie der Wortbildung / Hans-Martin Gauger. – Heidelberg, 1971. − S. 133−136 ff. 5. *Степанова М. Д.* Лексикология современного немецкого языка / Мария Дмитриевна Степанова, Ирина Ивановна Чернышова. – [2-е изд.]. − М. : Академия, 2005. – 256 с. 6. *Кубрякова Е. С.* Противопоставление имен и глаголов как важнейшая черта организации и функционирования языковых систем / Елена Самойловна Кубрякова // Теория грамматики : Лексико-грамматические классы и разряды слов. – М. : ИННОН, 1990. – С. 29–56. 7. *Гухман М. М.* Словообразование посредством превербов / М. М. Гухман // Сравнительная грамматика германских языков. − М. : Изд-во лит. на иностр. яз., 1956. – Т. III. – 394 с. 8. *Lipka L.* Grammatical categories, lexical items and word-formation [Електронний ресурс] / Leonhard Lipka // Foundations of Language. − 1971. − Vol. 7. − P. 19 ff. – Режим доступу : http://www.jstor.org/pss/25000527 9. *Тамбовцева А. Г.* Генезис словообразования на синтаксической основе в дошкольном детстве / А. Г. Тамбовцева // Психолингвистические исследования развития речи и обучения второму языку. − 1980. – 230 с. 10. *Матезиус В. О.* так называемом актуальном членении предложения / В. О. Матезиус // Пражский лингвистический кружок. − М. : Прогресс, 1967. – С. 239−245. 11. *Deeso J.* Prom the isolated verbal unit to connected discourse / J. Deeso // Verbal Learning and Verbal Behaviour / Charles Norval Cofer. – N. Y. : McGraw-Hill, 1961. – 241 S. 12. *Paul H.* Deutsche Grammatik / Hermann Paul. – Bd. V, T. IV : Wortbildungslehre. – Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1920. − § 67. 13. *Леонтьев А. А.* Деятельность. Сознание. Личность / А. А. Леонтьев // Избранные психологические произведения. − М. : Педагогика, 1983. – С. 24–35. 14. *Полюжин М. М.* Функциональное словосложение и префиксальные ономасиологические категории в английском языке / М. М. Полюжин, Л. Ф. Омельченко. – Ужгород : Ужгород / Патент, 1997. – 100 с. 15. *Жинкин Н. И.* Речь как проводник информации : [монография] / Николай Иванович Жинкин. − М. : Наука, 1982. – 160 с. 16. *Flurу R.* Struktur und Bedeutungsgeschichte des Adjektiv-Suffixes -bar / Robert Flury. – Winterthur : P. G. Keller-Verlag, 1964. – 127 S. 17. *Дополнение к Большому* немецко-русскому словарю / под ред. О. И. Москальской. − М. : Русский язык, 1982. – 351 с. 18. *Augst G.* Wortfamilienwörterbuch der deutschen Gegenwartssprache / Gerhard Augst. – Tübingen : Niemeyer, 1998. – 1687 S. 19. *Wörterbuch* der deutschen Gegenwartssprache / Hrsg. von R. Klappenbach und W. Steinitz. – Berlin : Akademie Verlag, 1978. – Bd. 1–6. – 4579 S. 20. *Степанова М. Д.* Методы синхронного анализа лексики (на материале современного немецкого языка) / Мария Дмитриевна Степанова. – [2-е изд. стереотип.]. − М. : Эдиториал УРСС, 2004. – 208 с. 21. *Kastovsky D.* Word-formation, case grammar and denominal adjectives / Dieter Kastovsky // Anglia. − 1974. − Bd. 92, № 1–2. – S. 1–54. 22. *Жирмунский В. М.* Развитие строя немецкого языка / Виктор Максимович Жирмунский // Общее и германское языкознание. – 1976. − С. 334−385. 23. *Pa1ermo D. S.* Word associations and children's verbal behaviour / D. S. Palermo // Advances in child development and behaviour. – Vol. 1. – N. Y. : Academic Press, 1963. 24. *Schäfer M.* Die Adjektive auf -isch in der deutschen Gegenwartssprache / M. Schäfer. – Heidelberg, 1977. 25. *Eichinger L.* Syntaktische Transposition und semantische Derivation: Die Adjektive auf -isch im heutigen Deutsch / Ludwig Eichinger. – Tübingen, 1982. − S. 3−37 ff. 26. *Кубрякова Е. С.* Номинативный аспект речевой деятельности : [монография] / Елена Самойловна Кубрякова. – [2-е изд.] – М. : ЛКИ, 2008. – 160 с. 27. *Кубрякова Е. С.* Типы языковых значений. Семантика производного слова / Елена Самойловна Кубрякова. − М. : Наука, 1981. – 64 с. 28. *Земская Е. А.* Активные процессы современного словопроизводства / Елена Андреевна Земская // Русский язык конца XX столетия (1985–1995). – М. : Языки русской культуры, 1996. – С. 90–141. 29. *Серегина И. В.* Когнитивные и языковые основы префиксального словообразования: на материаое глаголов русского и английского языков [Электронный ресурс] : дис. … канд. филол. наук : 10.02.19 / Ирина Вячеславовна Серегина. – Тамбов, 2007. – 206 с. – Режим доступа к дис. : http://www.dissercat.com/content/kognitivnye-i-yazykovye-osnovy-prefiksalnogo-slovoobrazovaniya-na-materiale-glagolov-russkog
30. *Жирмунский В. М.* О границах слова / Виктор Максимович Жирмунский // Общее и германское языкознание. − 1976. − С. 125−147.